

XOTIN-QIZLARNI QO‘LLAB-QUVVATLASH TIZIMIDA TADBIRKORLIK KO‘NIKMASI VA MALAKASINING O‘RNI VA ROLI

Abdurahimova F.Yo‘.

*Respublika Oila va xotin- qizlar qo‘mitasi huzuridagi “Oila va gender”
ilmiy-tadqiqot instituti “Oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash
va oila psixologiyasi” bo‘limi mudiri, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent*

Tayanch so‘zlar: xotin-qizlar, tadbirkorlik, ta’lim-tarbiya, erkak va ayol, ehtiyojmand xotin-qizlar, himoyaga muhtoj, yolg‘iz ayol, mahalla fuqarolar yig‘ini, insonparvarlik, farzand, normativ-huquqiy hujjatlar.

Ключевые слова: женщины и девушки, предпринимательство, образование, мужчина и женщина, нуждающиеся женщины, нуждающаяся в защите, одинокая женщина, общественное собрание, гуманизм, ребенок, юридические документы.

Key words: women and girls, entrepreneurship, education, man and woman, needy women, need protection, single woman, community assembly, humanitarianism, child, legal documents.

Резюме:

Ushbu maqolada xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash tizimida tadbirkorlik ko‘nikmasi va malakasining o‘rni va roli masalasi yoritilgan.

Резюме:

В данной статье описывается место и роль предпринимательских навыков и квалификации в системе поддержки женщин.

Summary:

This article describes the place and role of entrepreneurial skills and qualifications in the women's support system.

Jahonda kechayotgan global o‘zgarishlar xalqlar madaniy hayotidagi asrlar davomida qaror topgan nikoh munosabatlarning degradatsiyaga uchrayotgani bilan xarakterlanmoqda. Nikoh va oilaviy qadriyatlarning mohiyatini anglamasdan, ularni yo‘qotishga, insoniyat erkinligiga putur yetkazuvchi sarqit sifatida baholovchi nigilistik qatlamlar shakllanmoqda. Bunday qarashlar G‘arb-u Sharq xalqlari hayotiga birdek kirib bormoqda. Shu bois oila-nikoh munosabatlarning axloqiy-tarbiyaviy mohiyatini anglab yetish, transformatsiyasiga sabab bo‘luvchi konseptual asoslarini aniqlash

va insoniyatning progressiv taraqqiyotidagi mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi kun talablaridan biri sifatida dolzarbligicha qolmoqda. Ma'lumki, oila jamiyatning eng ko'ha va muhim institutlaridan biri hisoblanadi.

Bugun jamiyatimizning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy sohalarida ayollar sabab bo'layotgan yaratuvchanlik va yangilanishlar ortib bormoqda. Shu bilan birga, u yuksak minbarlarda turib, dunyo afkor ommasini tinchlikni saqlashga chorlayotgan siyosatchi, uzoqni ko'ra oladigan, yetti o'lchab bir kesuvchi tadbirkor, insoniyat taqdirini hal etishga qodir, o'tkir aql-idrok egalarini dunyoga keltirayotgan mehribon va mushtipar onadir.

Asosiy qonunimiz – Konstitutsiyada ham xotin-qizlarning barcha sohalarida teng huquqli ekanligi e'tirof etilgan. Hukumat tomonidan chiqarilayotgan qaror va farmoyishlarda ayollar, oilalar, farzandlar manfaati hamisha ustuvor bo'lib kelmoqda. Bu sa'y-harakatlar ayollarning jamiyat hayotida faolligi orqali o'z ifodasini topmoqda.

O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksiga ko'ra, ayollar quyidagi ijtimoiy ta'tillarni olish huquqiga egadirlar: homiladorlik va tug'ish, ularni rivojlantirish, o'qish bilan bog'liq ta'tillar. Bularidan tashqari, ayollar uchun mamlakatimiz tomonidan qator imkoniyatlar yaratilgan. Bu imkoniyatlar xotin-qizlarimizni turli sohalarida faoliyat olib borishlariga keng imkoniyat yaratmoqda.

Ayollarimiz tashkilotlarda faoliyat olib borish bilan birga oilasi, farzandlarining ta'lim-tarbiyasi bilan ham to'liq shug'ullanishlari uchun sharoit yaratish kerak. Qadriyatlarimizga ko'ra, oila boshlig' bo'lgan erkakni ayol ayoldek kutib olishi va kechki ovqatni bir dasturxon atrofida jamlanishi ham ayolga quvonch bag'ishlaydi. Bu esa farzandlarga namuna va ma'naviy tarbiya hamdir. Xalqimiz ayollarini "uy bekasi", "xonadon farishtasi" deb ulug'lashi ham bejiz emas. Shuningdek, barcha davlat tashkilotlari xodimlariga maktabdagi ota-onalar majlisiga borishi uchun sharoit yaratib berilishi lozim. Ya'ni xodim farzandining ota-onalar majlisi uchun ruxsat berishi bilan oiladagi ma'naviy tarbiyaga o'z hissasini qo'shadi.

O'zbekistonda adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish muhim vazifa sifatida belgilangan bo'lib, "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" xamda "O'zbekiston – 2030 strategiyasi" ning mahsus yo'nalishlarida tizimli ishlar olib borilmoqda. Unga muvofiq, respublikada xotin-qizlarga tazyiq va zo'rvonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish, ayollarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash, ta'lim va kasbiy ko'nikmalarini oshirish, ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish gender tenglikni ta'minlash siyosatini izchil davom ettirish, ular

tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash orqali bandligini ta'minlash, ayniqsa, xotin-qizlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini ta'minlash borasidagi ishlar samaradorligini oshirish borasida tizimli chora-tadbirlarni belgilash, og'ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga ijtimoiy-huquqiy, psixologik yordam ko'rsatish, ularni manzilli qo'llab-quvvatlash, mutasaddi tashkilotlar tomonidan xotinqizlarning muammolari o'z vaqtida bartaraf etilishi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishga doir islohotlarning mazmun-mohiyati va ahamiyatini aholi o'rtasida keng targ'ib qilish yuzasidan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Hududlarda yolg'iz ayollarga ko'rsatiladigan tibbiy-ijtimoiy xizmatlar sifatini, ular o'rtasida sog'lom turmush tarzini ta'minlash borasidagi ishlar samaradorligini oshirishga e'tibor qaratish dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda, ayniqsa, ijtimoiy himoya masalasida ehtiyojmand yolg'iz ayollarning turmush va mehnat sharoitlarini yaxshilash, daromadlarini ko'paytirish borasida tizimli ishlar qilinmoqda. Ehtiyojmand hotin-qizlar, himoyaga muhtoj, yolg'iz ayollarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga daxldor masalalarni chuqur tahlil qilish, ilg'or tajribalar asosida mavjud muammolarni hal qilish bo'yicha qonunchilik va amaliyotni takomillashtirish yuzasidan aniq amaliy ishlarni tizimli amalga oshirish lozim. Yolg'iz ayollarning oilalarini mustahkamlash, milliy va

umuminsoniy qadriyatlarini asrab-avaylash, ularning farzand tarbiyasidagi rolini oshirish hamda jamiyatda konsensus muhitini rivojlantirish choralari ko'rilmogda.

Mahallalardagi "Ayollar daftari" bilan manzilli ishlash, mas'ul tashkilotlar, sektorlar tomonidan yolg'iz ayollarning muammolari o'z vaqtida hal etilishi ustidan jamoat nazoratini kuchaytirish talab etiladi. Joylarda og'ir ijtimoiy vaziyatga tushib qolgan yolg'iz ayollarga, shu jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslar, nogironligi bo'lgan farzandlarini tarbiyalayotgan, kam ta'minlangan, farzandlarini to'liqsiz oilada tarbiyalayotgan va uy-joy sharoitini yaxshilashga muhtoj yolg'iz ayollarga uy-joylarning boshlang'ich badalini to'lab berish bilan birgalikda, yolg'iz ayollarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, mehnat va o'qish sharoitlarini yaxshilash bilan bog'liq tadbirlarni moliyalashtirishga ko'maklashish ishlari olib borilmogda. Yolg'iz ayollarga mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kasblar bo'yicha

bilim va ko'nikmalarni egallashlari uchun zarur sharoitlar yaratish bilan bog'liq tadbirlarni moliyalashtirishga ko'maklashilmogda.

Tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi hamda Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi tomonidan ma'qullangan dasturlar asosida tashkil etilgan o'quv kurslari qo'llab-quvvatlashga muhtojligi bor yolg'iz ayollarimizning tadbirkorligini

rivojlantirishda ularga bu borada tushunchalar berib kelmoqda. Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining “Ishga marhamat” monomarkazlari, kasb-hunarga o‘qitish markazlari, mahallalardagi kasb-hunarga o‘qitish maskanlari yoki nodavlat ta’lim muassasalarining kasbga o‘rgatish o‘quv kurslarining maxsus o‘qitish dasturlarini amalga oshirgan holda yolg‘iz ayollarning tadbirkorlik faoliyatiga keng yo‘l ochib berilmoqda. Mamlakatda ehtiyojmand yolg‘iz ayollarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish, sog‘lig‘ini saqlash, kasbga o‘qitish va bandligini ta’minlash, tadbirkorlikka keng jalb etish, ehtiyojmand yolg‘iz ayollarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, gender tenglikni ta’minlash borasida olib borilayotgan islohotlar tizimli davom ettirilmoqda.

Xususan, “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”ning 69-70-maqсадida xotin-qizlarning, shuningdek, ehtiyojmand yolg‘iz ayollarning ta’lim va kasbiy ko‘nikmalar olishlari, munosib ish topishlariga har tomonlama ko‘maklashish, tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash, ularning qobiliyatlarini to‘g‘ri yo‘naltirish vazifalari belgilangan. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda yolg‘iz ayollarning tadbirkorlik va biznes faoliyatini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha xorijiy mamlakatlar tajribasini o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy ko‘makka ehtiyoji bor yolg‘iz ayollar o‘rtasida tadbirkorlik va biznes ko‘nikmalarini shakllantirish, ularga imtiyozli kreditlar ajratish masalalarini ko‘plab xorijiy mamlakatlar tajribasida ko‘rish mumkin.

Ehtiyojmand yolg‘iz ayollarda tadbirkorlikni rivojlantirish ularni kelgusida farovon va to‘kin hayotning milliy tafakkur va turmush tarzida ijobiy qadriyat sifatida namoyon bo‘lishi, urfodat, an‘ana va qadriyatlarda o‘ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Urf-odat, an‘ana va qadriyatlar ijtimoiy me‘yorlar sifatida, jumladan, milliy, diniy, umuminsoniy, shuningdek, odob qoidalari, madaniyat normalari, kishilar hayotida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlarning aksar qismini tartibga soladi.

Ayollar tadbirkorligi turmush tarzimizda urf-odat, an‘ana va qadriyatlar milliy va mahalliy shakllarda namoyon bo‘ladi.

Ayollarning jamiyatdagi rolini oshirish, ularni kasb-hunarga o‘rgatishning birlamchi omili sifatida shaxsning tafakkur tarzini tahlil qilish maqsadga muvofiq. Yolg‘iz ayollarning tafakkur tarzi, bilimlari jamiyatdagi bor imkoniyatlardan foydalanishni, ko‘nikma va malakalarini qaror toptirish esa avvalo, jamiyat ma‘naviy muhitida yuzaga kelayotgan ijtimoiy, iqtisodiy, axloqiy, demografik muammolarning yechimini beradi, albatta. Bu hodisa MFY (Mahalla fuqarolar yig‘ini) mas‘ullari, ayniqsa, xotin-qizlar faolidan o‘z

hududida istiqomat qilayotgan yolg'iz onalar bilan ish olib borishda, ularning dunyoqarashi bilan muntazam ma'rifiy profilaktika ishini taqozo etsa, ularni mehnatga jalb etish orqali halol rizq topib, farzandlari va o'zini moddiy ta'minlashi uchun kasb-korga ega qilish, shuningdek, uning ijtimoiy nazorati va ijtimoiylashuvi borasidagi harakatlarni o'ta noziklik va ehtiyotkorlik bilan tashkillashtirish borasida doimiy ravishda izlanish va rivojlanishni taqozo etadi.

MFYda faoliyat olib borayotgan mas'ullar, avvalo, xotin-qizlar faoli xalqimizning azaliy milliy tafakkuri "Harakat – harakatda barakat" kabi milliy xotirasidan ajralmaydigan, o'ziga munosib turmush tarzini vujudga keltirishga xizmat qiladi. Yolg'iz ayollarning jamiyatda tutgan o'rni, tadbirkorlikka bo'lgan qiziqishi, ularning faolligini ta'minlashda o'zbek oilalarining ajralmas qismi hisoblangan an'anaviy turmush tarzi aqidalaridan oqilona foydalanmog'i darkor. Jumladan, "Yaxshi xotin ishlik bo'lar, Yomon xotin – tishlik", "O'quvi bor ulg'ayar, Uquvi yo'q sarg'ayar", "Ilmsizga ishonch yo'q, Hunarsizga quvonch yo'q", "Bekorhining hunari – g'iybat", "Betashvish bosh qayda, Mehnatsiz osh qayda", "Dangasaga bulut soyasi ham yuk", "Dangasaning ishi bitmas, Yoz kelsa ham qishi bitmas", "Ishchan tilagi – tong ota qolsa, Erinchak tilagi – kun bota qolsa", "Epchil xotin qor qalab, qozon qaynatar", "So'zlay-so'zlay gapchil bo'larsan, Ishlay-ishlay epchil bo'larsan", "Yaxshi xotin yo'q narsangni bor etar, Yomon xotin keng uyingni tor etar", "Chaqqon chora topar, Beparvo – bahona", "Zehn qo'ysang bilimga, Ilm tomar dilingga", "Birovning bergani – ko'rgulik, Mehnatning bergani – to'ygulik" kabi milliy maqollar orqali yolg'iz ayollarni faollikka, bilim olishga, mehnat qilishga, ilmga intiluvchanlikka, maqsad sari sabr-qanoat, toqat va chidam bilan kurashga farovon va to'kinlikka chorlashi kerak bo'ladi.

MFYda faoliyat olib borayotgan mas'ullar, avvalo, xotin-qizlar faoli o'z hududida yolg'iz ayollarni faollikdan og'diruvchi maishiy to'siqlarni, shuningdek, ularni ishbilarmonlik, tadbirkorlikdan cheklash, ularni bu faoliyatdan cheklovchi zo'ravonliklarni, ularni passiv qabul qilish kayfiyatidagi mikromuhitni bartaraf etishlari kerak bo'ladi. Chunki bugungi kunda jamiyatimizda sodir bo'layotgan o'zgarishlar, ayniqsa, yolg'iz ayollarga, ularning ijtimoiy faolligiga nisbatan jamoatchilik munosabatini shakllantirmoqda. Biz MFYda faoliyat olib borayotgan mas'ullar, avvalo, xotin-qizlar faoliga yolg'iz ayollar bilan ishlashda R.Likertning "Jamlangan baholar" shkalasidan foydalanishni tavsiya qilamiz. Bu shkala asosida sotsial munosabatlarni, jumladan, yolg'iz ayollarning jamiyatga, oilaga, siyosatga va hokazolarga nisbatan qarashlari, fikr-mulohazalarini, munosabatlarini baholash mumkin. R.Likertning ta'kidlashicha, ayollarning farzandga, yoshlarning

qariyalarga munosabatini baholashda to'g'ridan to'g'ri berilgan savollardan foydalanib bo'lmaydi, chunki respondent salbiy fikrlarini oshkora, bemalol bildira olmaydi. Bu holat uning dunyoqarashida alamzadalikni kuchaytirib borishi alaloqibat uni eshituvchi "kuchlar"ning domiga ilinishiga sabab bo'ladi. Shuning uchun ham savollar zahirida yashirin holatlar bo'lishiga alohida e'tibor berishilishiga erishish kerak bo'ladi.

Yolg'iz ayollar munosabatini baholashni o'rganish maqsadida mazkur shkaladan foydalanib, ijobiy (+) va salbiy (-) fikrlarni ajratish imkoniyati tug'iladi. Ijobiy ma'nodagi savolga 5 ball maksimal bahoni, salbiy savolga esa 1 ball minimal baholash mumkin. Shkala bo'yicha jami minimal ball 10 ballga, jami maksimal ball 50 ballga teng. Yaxshi natijalarga erishishimiz, avvalo, tuzilgan savollarning sifati, fikrlarning ketma-ketligi, uzviyligiga, oddiydan murakkabga, mazmunning aniqligi, mohiyatning yashirinligiga va albatta, ballarni to'g'ri qo'llashga bog'liqdir. R.Likert indeksdan foydalanish bo'yicha quyidagi ko'rsatmalarni ishlab chiqqan:

1. Indeksning alohida obyekt, jumladan, respondentlar va alohida obyektlar guruhi bilan belgilanishini ajrata olish.

2. Indeksni ishlab chiqish jarayonini baholash yoki shkalalashtirish.

3. Matematik usullardan foydalanish.

4. Indeks tahlili esa indeksni ishlab chiqish, ularni qo'llash, mantiqiy, individual, guruhli va tarkibiy indeksni ajrata olishni anglatadi. Indeks fanda muhim rol o'ynaydi, chunki u taqqoslash vositasi sifatida xizmat ko'rsatadi. Zero, mutaxassis uchun taqqoslash muhim hisoblanadi. Vaholonki, yolg'iz ayollarga munosabat, ularning oila va jamiyat hayotidagi o'rni, tadbirkorlik, ijtimoiy faollik borasidagi qarashlar o'ziga xosligi bilan ajralib turadi.

Mana shunday fikr-mulohazalardan kelib chiqib, mamlakatimizda xotin-qizlarning ijtimoiy mavqeyini yuksaltirish, ularning intilish va qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash, turmush sharoitini oshirish bu ayollarimizni e'zozlash bilan birga kelajak avlodni barkamol etib voyaga yetkazish uchun qilingan buyuk ishlardan biri bo'ladi. Bu muhim vazifaga davlat tashkilotlari bilan ijtimoiy sheriklik asosida Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi hamda nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari o'z loyihalari orqali ayollarimizning turmush tarziga yengillik kiritishga hissasini qo'shib kelmoqda. Ayollarning jamiyatdagi rolini oshirish, ularni kasb-hunarga o'rgatishning birlamchi omili sifatida shaxsning tafakkur tarzini tahlil qilish maqsadga muvofiq. Yolg'iz ayollarning tafakkur tarzi, bilimlari jamiyatdagi bor imkoniyatlardan foydalanishni, ko'nikma va malakalarini qaror toptirish esa avvalo, jamiyat ma'naviy muhitida yuzaga kelayotgan ijtimoiy, iqtisodiy,

axloqiy, demografik muammolarning yechimini beradi, albatta. Zero, ayollar ma'naviyat, go'zallik, nafosat, ezgulik, mehr-muhabbat tarqatuvchi, oila va jamiyatda barqarorlikning munosib himoyachisi hamda charog'bonidir.

Adabiyotlar:

1. Мирзиёев Ш.М. Оила ва жамият устуни, ҳаётимизнинг файзи ва кўрки // Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2018. – Б. 464.
2. Мусаев Ф. Демократик давлат қуришнинг фалсафий-ҳуқуқий асослари. – Т.: Ўзбекистон, 2007. – Б. 119.
3. Mustafayeva N.A. Ma'rifatli ayol – millat tarbiyachisi // Milliy qadriyat va urfodatlarini saqlashda ayollarning o'rni. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Т.: 2018. – В.267.
4. Narbaeva, T., Musurmanova, A., & Ismailova, Z. (2023). Priority areas of spiritual, moral and physical education of youth in the family. *Science and innovation*, 2(B1), 49-59.
5. Мусурмонов, Р., & Мусурмонова, М. (2020). Таълимда инновацион фаолият давр талаби. *Science and Education*, 1(Special Issue 4), 223-231.
6. Мусурмонов, Р., & Мусурмонова, М. (2020). Таълимда инновацион фаолият давр талаби. *Science and Education*, 1(Special Issue 4), 223-231.
7. Мусурманова, А. (2019). Концептуальные основы формирования духовной культуры молодежи в системе непрерывного образования. *Проблемы педагогики*, (1 (40)), 5-7.
8. Aynisa, M. (2018). Improvement of the pedagogical mechanisms of the family and educational institutions in the development of the spiritual culture of adolescents of social and legal risk groups. *Проблемы педагогики*, (1 (33)), 5-7.
9. Мусурманова, О., Палуанова, Х., Рискулова, К., & Курбаниязова, З. (2019). Педагогик атама-лар луғати: ўзбек, рус, инглиз тилларида. Т.:“TURON_IQBOL.2019.